

**Adami Tanneri E Societate Iesv, S. Theologiæ D. Et In
Academia Ingolstad. Professoris, Theologiæ Scholasticæ
Tomus ...**

Cum triplici Indice

De Fide, Spe, Charitate, Iustitia, Religione, caeterisq[ue] virtutibus [et]
vitijs: ac varijs hominum statibus. Secvndæ Secvndæ S. Thomæ
Aqvinatis Respondens

Tanner, Adam

Ingolstadii, 1627

Dubium I. De Iustitia & iniustitia Iudicis; spectiatim an, & qua ratione
iudicium publicum sit licitum, ex parte ipsius Iudicis; deque iurisdictione
eidem necessaria.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72877](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72877)

QVÆSTIO IV.

De processu Iuridico in criminibus ordinarijs; adeoque de iustitia & iniustitia iudicis, rei, accusatoris, testium, aduocati.

Sanctus Thomas 2. 2. q. 67. 68. 69. 70. & 71.

Non coniungit quidem Sanctus Thomas tractationem de iudicio, & processu iuridico, sed interponit tractationem de Restitutione, & vitijs quibusdam iustitia oppositis; inter quæ etiam recenset, quæ ad iudicalem processum pertinent: sed quia totus processus iuridicus, ex parte omnium earum personarum, quæ ad eundem processum pertinent, ut sunt iudex, accusator, reus, testis, aduocatus, per se potius continet actus iustitia, quam vitia seu peccata eidem opposita, simulque cum iudicio (de quo velut actu iustitia iam antea egerat Sanctus Thomas) magnam affinitatem habet; idcirco de his omnibus, velut actibus iustitia, consequenter hoc loco agemus; ita quidem ut hac quæstione de processu iuridico in criminibus ordinarijs; sequenti vero de processu in criminibus exceptis tractemus.

Absoluetur autem hac quæstio sex dubitationibus. I. De iustitia & iniustitia iudicis; speciatim an & qua ratione iudicium publicum sit licitum, ex parte ipsius iudicis. II. Vtrum iudex semper secundum leges, aut allegata & probata iudicare, & sententiam ferre debeat; etiam condemnando innocentem. III. An & quando sententia iudicis ob iniustitiam sit irrita; præsertim in causis beneficiorum. IV. Quis processus generatim à iudice in iudicando sit seruandus. V. De iustitia & iniustitia rei. VI. De iustitia & iniustitia accusatoris, testium, aduocati.

DVBIUM I.

De iustitia & iniustitia iudicis; speciatim an, & qua ratione publicum iudicium sit licitum; idque etiam si iudex sit in peccato mortali, vel excommunicatus: deque Iurisdictione eidem necessaria.

Sanctus Thomas 2. 2. q. 60. a. 2. 5. 6. & q. 67. a. 1.

DE hac re ex mente Sancti Thomæ loc. cit. statuimus sequentes assertiones. **ASSERTIO I.** Iudicium iudicis, seruatis debitis circumstantijs, est licitum. Ita Sanctus Thomas quæst. 60. art. 2. & est de fide contra Waldenses apud Castro V. Iudex, & contra Anabaptistas apud Bellarminum lib. 3. de membris Ecclesiæ militantis cap. 9. qui negant, fas esse Christianis exercere iudicia. Sed refelluntur aperte. Tum quia licitum est Christianis è suo numero habere reges, Principes, duces, quorum præcipua functio est rectum iudicium, ex psalm. 2. Isaia 33, Ioann. 13. Tum quia Christianis licet leges ferre; Ergo & tueri, contra iniquos, auctoritate iudiciaria. Tum quia alioquin pax & tranquillitas in Republica conseruari non posset. Vnde sapienter S. Augustinus epist. 54. ad Macedonium; Non est iniquitatis, sed potius humanitatis societate deuinctus, qui propterea est criminis persecutor, ut sit hominis liberator. Et

inferius: Non inutiliter metu etiam legum humana coercetur audacia, & ut tuta sit inter improbos innocentia, & in ipsis improbis, dum formidato supplicio frenatur facultas, inuocato Deo, sanetur voluntas. Et infra: sicut est aliquando misericordia puniens, ita & crudelitas parcens.

Illud autem Matthæi 5. vers. 40. Et ei, qui voluerit tecum iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium. Solum intelligitur quoad animi dispositionem seu præparationem, si quo casu id necessarium foret, ad diuinam offensam vitandam, ex Augustino epist. 5. ad Marcellum.

Alius locus ex 1. Corinth. 6. solum reprehendit lites scandalosas Christianorum, apud iudices infideles; & simul perstringit eos, qui iniuste causam præbent litibus: alioquin ibidem officium iudicis inter Christianos expresse approbatur. Vide Bellarminum loc. cit. & Valentia q. 4. punct. 2.

ASSER-

3 ASSERTIO II. Ad rectum iudicium iudicis requiruntur quatuor conditiones. I. legitima auctoritas ex parte iudicantis, siue hæc sit ordinaria, siue delegata; aut etiam arbitri, vel arbitratoris. II. iustitia ex parte rei iudicatæ, ne scilicet fiat contra ius alterius. III. debitus processus, seu ordo Iuris; quo spectant circumstantiæ loci, temporis, modi iudicandi, citatio & audientia rei, certaque probationum momenta. IV. rectus affectus & intentio iustitiæ, sine odio & priuatæ vindictæ cupiditate. Est communis interpretum hic q. 60. a. 2. & apud Aragonium art. 5. Suarez 3. p. tom. 5. d. 4. sect. 7. n. 2. & colligitur ex S. Thoma a. 2. Ratio est; quia plura in iudicio spectari non possunt, quam quatuor illa requisita: & sine aliquo illorum continuo violatur in publico iudicio ius naturale, vt patebit assert. seq.

4 ASSERTIO III. Differentia tamen inter eas conditiones est, quod ob defectum solius vltimæ conditionis, nunquam inualidum est iudicium; ob defectum autem duarum priorum, per se quidem & in conscientia semper est inualidum: ob defectum vero tertiæ conditionis, quandoq; inualidum; si nempe ordo iuris quasi substantialis prætermittatur; secus, si tantum accidentalis. Ita Aragonius & Suarez loc. cit. ac fere Sotus lib. 3. de Iust. quæst. 4. Bannes hic art. 5. Valentia quæst. 4. punct. 2. saltem extra causas beneficiorum de quibus infra, & videtur communis Theologorum; quicquid in secundo casu, cum agitur de iniustitia rei iudicatæ, præter Iuristas, repugnet Sa V. *Judiciales actus*, tit. de sententia & citatione n. 5. vbi ait, *sententia iniusta, seu data secundum allegata & probata, & non continens intolerabilem errorem, valida est in utroque foro.*

5 Vocatur autem *substantialis ordo iuris*, qui seu ex naturali ratione, seu peculiari legum dispositione, ad valorem & substantiam sententiæ necessarius est: cuius generis casus refert Aragonius: Si sententia fuerit lata indie feriato seu festo; ex cap. finali de ferijs: item si in Ecclesia, per iudicem secularem, ex cap. *Decet*, de Immunitate Ecclesiarum, nisi detur, inquit Sa loc. cit. nu. 1. per modum *voluntaria iurisdictionis*; vbi scilicet nemo se opponit. Addit merito Sa etiã duos istos casus. I. Si sententia lata sit sine citatione rei, & copia se defendendi, vt omnes consentiunt, & constat ex Instit. l. 4. tit. 16. §. 2. & leg. 1. ff. Quæ sententiæ sine appellatione rescindantur: nisi euidentis sit, nullam esse defensionem. II. Si interueniente pecunia lata sit sententia; nisi sit arbitri. Plures referunt Abbas in cap. 1. de sententia & re iudicata & Sayrus l. 1. c. 12.

Prior autem pars assertionis probatur. Quia talis sententia, secundum rem, & prout in actum externum transit, nullam infert iniuriam proximo, sed per omnia conformis est iustitiæ.

6 Secunda pars assertionis, quoad primam conditionem probatur. Quia sententia iudicis est quasi lex quædam particularis, quæ nisi à superiore ferri nullo modo potest. Vnde leg. 4. Cod. Si à non competente, vniuersim sancitur; *ne quenquam litigatorem, sententia non à suo iudice dicta constringat.*

Quantum vero ad secundam conditionem, eadem secunda pars probatur ex ipsa ratione iudicij; quia iudicium ex parte rei iudicatæ iniustum, non est iudicium, quod vt supra vidimus, nil aliud est, quam dictum iuris seu iusti. Vnde etiam leg. 1. ff. Quæ sententiæ sine appellat. rescindantur, dicitur, sententiã etiam sine appellatione irritam esse; *quando contra sacras constitutiones indicatur.*

7 Nec refert, quod sententia talis possit esse formaliter iusta, vt pote lata secundum allegata & probata; id enim non sufficit: quia valor humanarum actionum, à parte rei, & in foro conscientiæ non pendet præcise à probationibus seu præsumptionibus externis, sed à rebus ipsis. Aliud est, si loquamur de foro externo, in quo quia solum ad probationes & præsumptiones externas attenditur, sententia formaliter iusta, hoc est; ex allegatis & probatis legitime lata, etsi materialiter & secundum rem iniusta, valida habetur.

8 Vnde fit etiam, vt Iurisperiti in suo quidem foro, eam tantum sententiam inualidam dicant, quæ continet *intolerabilem errorem*; vt quæ præcipit aliquid manifeste impossibile; vel aperte malum; vel prohibet aliquid aperte bonum & faciendum; aut condemnat innocentem, sine vlla probatione, vt recte etiam Sayrus libro 1. cap. 12. Theologi vero communiter, attendentes ad forum conscientiæ, & ipsam rei veritatem secundum se, omnem sententiam iniustam, quæ aduersatur iustitiæ & veritati à parte rei, siue error ipsius sit manifestus & intolerabilis, siue non, iudicant nullam & inualidam, vt recte Saloñ.

9 Dixi tamen, *per se*; quia per accidens, si vel de iniustitia non satis constet, vel ratione scandalali, nonnunquam etiam in conscientia obtemperandum erit tali sententiæ; cum in dubio, melior censeatur conditio possidentis Superioris; cui proinde inferior suum iudicium submittere, & obtemperare debet.

Atq; hæc est etiã sententia S. Thomæ hic q. 60. art. 5. ad 1. & infra quæstio. 70. art. 4. ad 2. Caietani ibidem, & in opusculo 16. respons. 14. Syluestri V. *sententia*, q. 11. post Innocentium & Panormitanum in cap. *Quia pleriq;*, de immunitate Ecclesiæ; & habetur etiam ex l. *Iulianum* ff. de conditione indebiti.

10 Tertia pars assertionis declaratur; quia in omni materia, defectus quidam ceremoniarum accidentalium, ad substantiam rei non pertinentium, valorem actionis non impedit, secus si deficiat aliquis modus substantialis. Vnde etiam in priori casu, talis sententia absolute dicitur iusta cap. *Sacro*, de sentent. excommun. E contrario de posteriori casu loquuntur iura, cum dicunt, sententiam contra leges, aut canones prolatam, esse nullam, vt habetur cap. 1. & cap. *Cum inser*, de re iudicata, & leg. *Præses* l. *Cum prolati*. ff. eod. tit. & l. *Prolatam* C. de sentent. & interlocut. vt optime notauit Suarez loc. cit.

Addit Aragonius, id ipsum procedere non solum de iudicio inferiore, sed etiam de supremo, si quidem sententia iniusta ex parte processus, lata

fit in favorem vnius, cum damno alterius: quia in tali casu Princeps valide quidem dispensare potest in legibus, etiam à se conditis, ut suo loco de legibus dictum.

Quod tamen ad dies feriatos attinet, in ipso met illo cit. cap. finali de ferijs, limitatio adijcitur ab omnibus recepta; nisi videlicet necessitas urgeat, aut pietas suadeat.

11 Ex quibus colligitur. I. eum, cui per sententiam ex parte rei iudicatæ iniustam, etiam seclusa mala fide res obigit, quamdiu legitime non præscripsit, teneri in conscientia, etiam citra iudicis sententiam, aut læsæ partis appellationem, seu postulationem, rem inique obtentam (posteaquam de sententiæ iniustitia certior factus est) restituere, ut recte cum Soto docent citati.

Alia ratio est; si sententia ex defectu iudicariæ autoritatis tantum, vel processus iuridici fuerit nulla. Quia si interim res ipsa huic reuera debita sit, ipsæ tali sententia mediante, in eius rei possessionem bona fide peruenit, poterit quidem alter de sententiæ iniustitia conqueri, sed hic, utpote rem suam bona fide possidens, non tenetur in conscientia, ante sententiam iudicis, alterum in eiusdem rei possessione iterato statuere, non quidem quasi sententia fuerit in re valida, sed quia, si qualicumque etiam alia ratione, præsertim cum bona fide, rem suam recuperasset, non teneretur eam alteri cedere, ut colligitur etiam ex citata. *Julianus.*

Atque hæc forte causa est, cur Valentia, & alij nonnulli absolute dicant, sententiam ratione solius processus (sub quo videntur etiã comprehendere autoritatem iudicantis) iniustam, non esse nullam.

12 Colligitur II. Qua ratione intelligendum sit celebre illud dictum S. Gregorij, quod refertur 11. quæst. 3. *Sententia pastoris siue iusta sit, siue iniusta, timenda est.* Procedit enim tum de sententia dubia, in qua Superiori obtemperandum; tum de iniusta, quoad modum accidentalem, qualem etiam in conscientia validam dixi; tum de iniusta in re, sed iusta in foro exteriori, quæ saltem etiam in eodem foro executioni mandari solet, & ex parte etiam in foro conscientiæ, quoad ratione scandali opus est, servari debet. Sic enim etiam innocens excommunicatus publice (secundum allegata & probata) debet propter scandalum à communione aliorum abstinere, ut bene declarat Suarez cit. num. 41. & suo loco tom. 4. pluribus dicitur.

13 Colligitur III. Tyranno Rempublicam iniuste inuadenti, adeoque à Republica nondum recepto, etiam si iustum aliquid præcipiat vel decernat, per se quidem in conscientia obtemperandum necessario non esse, ut habet communis sententia, tam Canonistarum in cap. *Accusatores* causa 3. quæst. 8. & cap. *Infames* 2. quæst. 7. quam Theologorum, cum S. Thoma in 1. 2. quæst. 96. art. 4. speciatim Soti lib. 3. de iustitia q. 4. artic. 6. & Sumistarum V. *Iudex*, V. *Sententia*, V. *Tyrannus*. Et si Victoria relectione de potestate civili n. 23. Bannes & Aragonius hic quæstione 60. art. 6. & Lessius lib. 2. cap. 23. du. 9. sentiant, per se etiam

aliquam in conscientia vim habere posse eiusmodi præcepta.

14 Quamquam per accidens non unquam ob scandalum, aut Reipublicæ perturbationem vitandum, id necessarium sit; si nempe frustra, nec sine scandalo, vel damno Reipublicæ Tyranni iugum & obedientia detractetur. Quod tunc quidem communiter accidit, quando iam depositis armis, in pacificam Reipublicæ possessionem Tyrannus venit. Quo casu etiam ex ipsa tacita voluntate Reipublicæ, vim habere eius mandata ac iudicia, ut citati sentiunt, probabile est.

Quod si quis Tyrannus est, solum quoad modum administrandi Rempublicam, aut etiam à Republica pro domino est legitime receptus, tum eius quidem tanquam veri domini iudicij ac præceptis utiq; obtemperandum erit, etiam in conscientia.

15 Cum vero hæc generatim de honestate iudicij certa sint; quædam tamen super sunt dubia speciatim declaranda. Primo enim quaeritur, quid sentiendum sit de iudice in peccato mortali sententiam proferente. De qua re breviter statuiimus sequentia. I. Ratione peccati mortalis præcise, non amittitur iurisdictio, nec irrita adeo redditur sententia. Est de fide, contra Wicleffum & Hussium damnatos in Concilio Constantiensi sess. 8. a. 15. & sess. 15. a. 30. Et patet Matthæi 22. versu 21. *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari (quamvis impio) Matth. 23. v. 2. 3. Super Cathedram Moysi sederunt scribæ & Pharisæi. Omnia ergo quæcumq; dixerint vobis, servate & facite: secundum opera vero eorum nolite facere: dicunt enim, & non faciunt.* Ad Rom. 13. v. 1. & 2. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: Non est enim potestas nisi à Deo: quæ autem sunt, à Deo ordinata sunt. Itaq; qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt.* 1. Petri 2. v. 13. *Subiecti igitur estote omni humana creaturæ.* Et ibi, v. 18. *Non tantum bonis & modestis, sed etiam dyabolo.*

16 II. Iudicij seu ciuile, seu Ecclesiasticum proferre in peccato mortali, per se non est peccatum. Ita cum S. Thoma hic q. 60. art. 2. ex comuni docent Caietanus, Salon, Bañes, Aragonius ibidè, & Nauarr⁹ in comment. de iudicij, Valentia q. 4. pu. 2. licet olim contrarium dixerit Alensis 3. p. q. 40. mem. 3. apud Syluestrum V. *Iudex* §. 12. & quoad Ecclesiasticum iudicè S. Thomas 4. d. 9. q. 2. a. 2. Paludanus ibid. q. 3. Syluester V. *Correctio fraterna* q. 16. Ratio est. Tum quia alias pariter præcipere quicquid in peccato mortali, esset peccatum, quod nemo dixerit. Tum quia iurisditionis vsus, nec certam quandã consecrationem in subiecto supponit, nec ad eã per se ordinatur. Alia ratio est vsus ordinis, ad quem peculiaris consecratio & gratia diuina conceditur.

17 III. Proferre iudicij in peccato mortali occulto, etiam absolute ac simpliciter loquendo, nullum est peccatum, nec mortale, ex communi, nec veniale. Ita contra Sotum libro 3. de iustit. quæstio. 4. art. 2. Bannes, alijque citati, iuxta S. Thomam loc. cit. qui absolute dicit in peccato occulto existentem, posse cum humilitate & timore arguere. Quod intelligendum non est, de politico

aliquo

aliquo humilitatis vel timoris affectu, quasi alioquin venialiter peccetur, vt indicant Caietanus & Valentia, sed ne per superbiam & hypocrisis ipsò iudicio se quasi innocentem velit ostentare, sed potius ita agat, vt ex officio remagere videatur. Idem in simili dictum de correctione, fraterna.

18 IV. Idem pariter dicendum de peccato publico non scandaloso, si prædicta moderatio adhibeatur; quicquid de veniali peccato in hoc casu dicat etiam Bannes l. c. Ratio enim est eadem. Quod autem in cap. vltim. de temporibus ordinandorum dicitur, Prælatum in peccato mortali esse *suspensum quoad se*, intelligendum est de vsu ordinum, non solius Iurisdictionis, vt recte Caietanus, Valentia, & alij.

19 V. Iudiciū proferre in peccato publico & scandaloso, sepe quidem esse potest mortale per accidens, & ratione scandalali, vt habet communis apud S. Thomā, & citatos; quando quidē inde facile etiam à non pessimis contemnitur iustitia; & indignatio perniciofa etiā contra ipsum officium iudicis concipitur; dum vident, non seruari æqualitatem in iudicijs, sed viliores quidē puniri, ipsum vero iudicem in eodem scelere impune viuere. Attamen si ex eiusmodi iudicio nullum notum oriatur scandalū, tum etiā nullū nouū peccatum eo iudicio committitur, vt indicant etiā Salo & Bannes loc. cit. Non est tamen ideo necesse, iudicē prius de peccato poenitentia agere, sed satis est, signā poenitentia ostendere, aut alio quouis modo scandalum amoliri.

20 Secundo quæritur, quid sentiendum sit de iudice excommunicato. Respondetur, si nominatim denunciatus sit, aut notorius percussor Clerici, certum est, eum peccare ex suo genere mortaliter vsurpatione iudicij, actaque eius esse irrita, cum talis iurisdictione careat, iuxta cap. *Ad probandum*, de sentent. & re iudic. cap. *Audiuimus*, & cap. *Miramur* 24. q. 1. & cap. *Nos sanctorum* 15. q. 6. idq; etiam de seculari iudice procedere, ex comuni Doctorum recte asserit Lessius l. 2. c. 29. n. 61. iuxta cap. *Exceptionem*, de Exceptionibus, & cit. cap. *Nos sanctorum*.

21 Nisi forte iudex in tali casu aut ad alium locum commigret, aut in loco suæ iurisdictionis non habeatur pro denunciato, vel publico Clerici percussore. Tum enim acta quidē eius erunt valida, licet ipse ingerendo se in officium quasi alienum, à quo nempe est ex sua parte suspensus, ex suo genere mortaliter peccet, vt docet Lessius numero 62. qui dub. 8. recte etiam vniuersim notat, acta iudicis, qui habet titulum saltem coloratum, seu communi errore putatur legitimus Superior, esse valida, ex communi Doctorum in cap. *Nihil*, de electionibus, & l. *Barbarius* ff. de officio prætoris, consentientibus etiam Theologis in materia de poenitentia. Addit etiam, nec teneri officium aut beneficium ante sententiam iudicis resignare, aut ab administratione desistere, etiam si quis ipso iure sit priuatus titulo, vt etiam tom. 2. de legibus quæstione 6. dub. 4. numero 66. dictum, & patebit infra.

22 At vero si quis solum occulte sit excommunicatus; aut notorie quidem, sed extra duos casus supradictos; tunc verius est, post Concilium Constantiense cap. *Ad euitandum*, talem quamdiu ab Ecclesia toleratur, non peccare vsurpatione iudicij; nec adeo acta eius esse irrita.

Licet verius sit, eū nihilominus aliunde ex suo genere peccare mortaliter iudicando, saltem si notorie excommunicatus sit, vt docet Nauarrus c. 27. n. 7. Sotus in 4. d. 22. q. 2. a. 1. Lessius n. 57. & 59. quamuis Henriquez de excommunicatione c. 7. cum Bartolo & Ledesma, fauente etiam Caietano V. *Excommunicato vestita*, satis probabiliter asserant, id solum esse veniale. Ratio est. Quia cum tali excommunicatio non interdicitur alijs comunicatio post Conciliū Cōstantiense; quamuis interim ipse ex sua parte nil releuetur.

23 Si quo tamen casu, ex officio cogatur iudex procedere ad iudicandum, & non sit occasio liberandi se prius ab excommunicatione, nil peccabit, ne reddatur vtrinq; perplexus, vt in simili de ministrō Sacramentorum dicitur tom. 4.

Nemo tamen tenetur interim admittere vllum iudicem excommunicatum; sed potest excipere contra illum, quod sit excommunicatus; inodo tamen hoc possit probare, iuxta cap. *Exceptionem*, de exceptionibus. Sitamen partes in talem iudicem conferant, & sententia alioquin rite lata fuerit, non potest propter excommunicationem rescindi, sicut nec etiam cum partes alieno iudici, iure permittente, se subiiciunt, vt recte Lessius n. 58. & 59.

24 Tertio quæritur, An & quomodo obtineatur Iurisdicō ad iudicandum necessaria. Respondetur, eam haberi quatuor modis, vt notat Sanctus Thomas quæst. 67. art. 1. Nimirum 1. ex officio, quoad subditos, & vocatur *ordinaria*. 2. ex commissione; & vocatur *delegata*. 3. ex propria subiectione litigantium, & dicitur *arbitraria*, tam arbitrum complectens, qui formam iuris sequi debet, quam arbitratorem, qui ad hoc non tenetur.

25 Atque hoc modo Pontifex, in omnibus & solis causis illis, atq; eo duntaxat modo, alteri se iudicandum potest subijcere, in quibus, & quo modo seipsum potest iudicare: nisi quod in confessione se subijcere alteri potest, in qua tamen seipsum iudicare non potest, vt post Caietanum habet communis.

Qua etiam ratione iuxta eundē conciliari potest S. Thomas cit. art. 1. generatim significans, Papam se alterius iudicio subijcere posse cum ijs, quæ & ipse & alij communiter, vt Albertus Magnus, Richardus, Bonauentura, Paludanus 4. dist. 18. vel 19. docent, Pontificem se alteri subijcere non posse.

Et quamuis Pontifex peccet contra iustitiā, si ne causa rationabili agēdo cōtra sententiā ita legitime simul pronunciatā; nec verò iure possit suo arbitratu reuocare datam semel potestatem; tamen & reuocatio valida est, & ex causa rationabili & vrgente potestatem datam etiam licite reuocare potest, ipsis læsis aliter satisfaciendo, vt docet Caietanus citatus.

26 Quarto acquiritur iurisdicção ratione loci in quo quis domicilium habet, vel in quo commissum est delictum, vel contractus initus, vel res, de qua contra possessorem lis mouetur, sita, ex cap. *Papulasti*, & cap. finali de foro competenti: nisi forte quis sit specialiter, non tantum ratione loci sed etiam ratione personæ exemptus à iudice eius loci, in quo patratum est delictum. Quæ ratione quidam Religiosi exempti sunt à iurisdicção Ordinarij, de quo vide cap. 1. de priuilegijs in 6. & Concilium Tridentinum sess. 7. capit. 14. de reformat. Syluestrum V. *Exemptio*, Angelum V. *Exemptus*, & Henriquez lib. 2. c. 24. & seqq.

27 Alias vero (vbi eiusmodi specialia priuilegia non obstant, vt recte Caietanus) Episcopus, in cuius diocesi aliquis deliquit, efficitur superior eius, ratione delicti, etiam si sit exemptus; nisi forte delinquat in re aliqua exempta, puta in administratione bonorum alicuius monasterij exempti. Sed si aliquis exemptus (tal) committat furtum, vel homicidium, vel aliquid huiusmodi, potest per ordinarium iuste condemnari. Ita Sanctus Thomas cit. artic. 1. ad 3.

28 Quarto quæritur, an, & quomodo iudex secularis habeat ius dicendi in Ecclesia, vel personis Ecclesiasticis. Respondetur; Iudex secularis ius dicendi in Ecclesia nullam habet auctoritatem, ex cap. *Decet*, de immunitate Ecclesiarum in 6. sicut nec in Clericis vllam habet potestatem; nisi ex commissione, vt patet tota dist. 96. & 11. quæstione 1. & extra de immunitate Ecclesiarum, & ex Concilio Tridentino sess. 23. cap. 23. de reformat. & in iure ciuili, authentica, *vt Clerici proprijs iudices conueniant*, colat. 6.

Nec omnino possunt Clerici huic exemptioni renunciare, ex cap. *si diligenti*, de foro competenti. Quod si Laicus iudicium tale sibi vsurpet, siue in ciuilibus, siue in criminalibus, est excommunicatus in bulla cœnæ, de qua Toletus excommunicatione 9.

29 In tribus tamen casibus licet Laico iudicare Clericum. 1. Si Clericus degradatus tradatur brachio seculari, 2. ex Episcopi consensu, in causa tantum ciuili; quod passim obrinet. 3. probabiliter titulo reconuentionis; ita vt si Clericus Laicum citarit coram iudice seculari, possit is coram eodem iudice vicissim reconueniri, non tamen criminaliter, vt docet Carbo quæstione 1. de restitut. Toletus citatus, Lessius cap. 29. dub. 6. post expressam, & communiter receptam Glossam in cap. *Secundum*, de mutuis petitionibus, & colligitur ex eodem cap. & can. 1. causa 3. quæstione 8. Et si Panormitanus, & quidam alij, non improbabiler contrarium sentiant.

Potest etiam Clericus in ciuilibus se subijcere iudici seculari, vt arbitro, qui tamen nolentem sententiæ acquiescere, non potest per se cogere, iuxta Lessium ibid.

30 Adde si Clerici aperte in perniciem boni communis ferantur, pacemque Reipublicæ perturbent, nec ab Episcopis, vel Pontifice, licet re-

quistis, adhibeatur remedium, aut alioquin in mora sit periculum, vt requiri non possint, poterit secularis princeps, & quiuis supremus Magistratus (non autem inferiores iudices, seu præfati, nisi quantum præcisè necessitas præsens exigit ad moderatam defensionem) suam Republicam tuendo, eiusmodi licentiam compescere, iuxta Victoriam relect. de potestate Ecclesiastica q. vlt. n. 3. Sotum in 4. d. 25. q. 2. a. 2. & Molinâ tract. 2. de iustitia disput. 31. Sicut etiam licet cuiuis priuato, cum moderamine inculpatæ tutelæ, contra vim iniustam Clericorum, etiam vi se defendere.

31 Contra possunt etiam viduæ & pnpilli trahere suos reos ad iudicem Ecclesiasticum, vt docet Couarruuias in epitom. 4. part. 2. §. 12. Sa. V. *iudiciales actus*, de confugientibus ad asylum Ecclesiæ, in quantum gaudeant immunitate, iuxta cap. *Inter alia*, de immunitate Ecclesiarum, & alios canones 17. quæstione 4. vide Salonem, quæst. 60. art. 4. controuersia 2. & Clarum præctiæ criminalis q. 30. Plura de hac re scripti lib. 1. defensionis Eccles. libert. & suo loco de exemptione Clericorum tom. 4.

32 Quinto quæritur, An, & quando Prælati Ecclesiastici licite causas temporales diiudicent.

Respondetur, Ecclesiasticos Prælatos in duobus casibus, absque peccato vsurpati iudicij, posse causas temporales diiudicare, vt optime docet S. Thomas hic quæstio. 60. art. 6. Primus, quando, & quatenus aliqua ratio & necessitas boni spiritualis id exigit; sicut enim bonum temporale, bono spirituali tanquam fini natura sua subordinatur & cedit, ita etiam potestas secularis spirituali. Et talem potestatem, quoad temporalia, indirectam habet Pontifex in vniuersa Ecclesia, Episcopus vero in sua diocesi

33 Secundus casus est. Si vel per iustum contractum, aut liberali donatione, aut peculiari commissione Principi, seu dominorū seculariū eiusmodi potestas ad Ecclesiæ prælatos deuenit. Quo modo Episcopi in Germania, tanquā Principes etiā temporales, causas temporales iudicant. Inter quos tamen casus est hoc discrimen, quod in priori potestas eiusmodi per se & ex natura rei cū potestate Ecclesiastica & spirituali coniuncta est, imo nec ab ea omnino diuersa, nisi ratione materialis obiecti: in posteriori autem casu potestas illa mere temporalis est, & solum per accidens conueniens Ecclesiasticis Prælati, vt optime notat Caietanus cit. a. 6.

Vt plane videas, longe abesse S. Thomā ab ea quorundam Canonistarum sententiā, qui dicunt, Pontificem esse directum dominum, etiam in temporalibus, totius mundi, vel Ecclesie, de qua re non nihil etiam libro 2. de defensionis Eccles. libert. c. 8. & pluribus tomo 4. *de Incarnat.* q. 7. dub. 4.

34 In particulati autem, hæc quatuor insuper de iudice, ad præxin spectantia, nota ex Sa. V. *iudiciales actus*, I. Iudicem esse in propria causa, hieum esse superiorem non habentis, vt etiam in materia de bello dictum.

II. Quæstione orta, inter iudicem Ecclesiasticum & secularem, super iurisdictione, (in causa scilicet, de qua dubium est, an sit Ecclesiastica) ad Ecclesiasticum spectare iudicium, ad quem pertineat; is enim superior est: alias ad quem iudicem ordinarie pertinet? agnoscere in dubio, an sit sua iurisdictione.

III. Malefactores posse à personis miserabilibus, vt viduis, & pupillis, si Actores sint, trahi ad iudicem Ecclesiasticum, de quo supra.

IV. Ad eundem Ecclesiasticum Iudicem etiam pertinere causas matrimoniales, & an contractus sit vsurarius, & an iuramentum liget; & an aliquid sit peccatum mortale. Quanquam inter seculares, possit etiam iudex secularis iudicare de vsuræ iure & facto, vt docet etiam Couarruias l. 3. variat. cap. 3. n. 1. etsi quoad quæstionem iuris, contra communem Canonistarum ibidem.

His adde ex communi apud Azor tom. 1. lib. 7. cap. 36. causas quoque decimarum Ecclesiasticarum (quicquid sit de ijs, quæ Laicis concessæ sunt) pertinere ad iudicem Ecclesiasticum, vt pluribus dicitur infra disp. 5. quæst. 3. dub. 2. vbi de decimis agitur.

DVBIVM II.

Vtrum Iudex semper secundum leges; aut allegata & probata iudicare debeat; etiam condemnando innocentem.

S. Thomas 2. 2. q. 60. a. 5. & q. 67. a. 2.

36 Quid ad primum attinet, vtrū Iudex semper secundum leges iudicare debeat; recte respondet S. Thomas q. 60. a. 5. leges scriptas in duplici esse differentia; quibusdam enim solummodo continetur, seu declaratur ius, quod dicitur naturale; alijs vero etiam instituitur primum, & conditur ius; quod idcirco *positivum* dicitur. Et à prioribus quidem legibus, cum ius imutabile contineant, nunquam est recedendum: à scriptura seu litera posteriorum, si alioquin iustæ sint, regulariter quidem etiam non est recedendum: in aliquo tamen casu; quia vel iuri naturali repugnant, aut iam à mente legislatoris recedunt, non est secundum literam legis iudicandum; sed per epikie interpretationem, recurrendum ad intentionem legislatoris, iuxta l. 24. lib. 1. ff. tit. 3. vbi dicitur; *Nulla ratio iuris, aut aequitatis benignitas patitur, vt que salubriter pro utilitate hominum introducuntur, eas nos duriore interpretatione, contra ipsorum commodum producimus ad severitatem.*

37 Et ratio omnium est. Quia cum iudicium reatum, sit determinatio iusti, seu naturalis, seu positivi, quod, vt dictum est, ipsis quoque legibus scriptis sic declaratur & sancitur, vt tamen leges positivæ in aliquo particulari casu nonnunquam deficiant; hinc fit, vt ordinarie quidem sit secundum leges scriptas iudicandum: Secus in casu, in quo ob peculiare circumstantias, vel iustum ipsius, vel mentem legislatoris non exprimunt; à

quibus nimirum duabus conditionibus pendet legis humanæ semel legitime constitutæ, & acceptæ valor & obligatio.

Quibus consentit etiam S. Augustinus in lib. de vera religione cap. 31. vbi dicitur: *In istis temporalibus legibus, quanquam de his homines iudicent, cum eas instituerint, cum tamen fuerint institutæ & firmatæ, non licebit iudicibus de eis iudicare, sed secundum istas.*

38 Notandum I. Doctrinam illam S. Thomæ certâ & comunitè receptam, pertinere non solum ad Iudices inferiores, sed etiam ad supremos; cū aliquo tamen discrimine. Quia supremus potest ex iusta causa, bonum commune concernente, dispensare in legibus positivis, atq; ita etiam per modum dispensationis, in sententia pronuncianda, à positivæ legis litera recedere, quando nullum hinc præiudicium alteri creatur; nempe circa leges, quibus nullum alteri ius acquisitum est: in alijs autem non potest dispensare, ex communi & certa, apud Aragonium & Bannem cit. q. 60. a. 5. Qui tamen rectè limitant; nisi plane boni communis ratio id exigat; vt bona alicuius cuius propria, in alterum transferantur: tunc enim id licite facere poterit Princeps; iuxta dicta superius q. 1. dub. 5. n. 63.

Quo fit, vt in causis civilibus, rarissime possit Princeps, à legis præscripto recedere; sæpius vero in criminalibus, liberando videlicet à morte eum, qui alioquin secundum legem erat morte plectendus, modo id ex causa iusta, & sine Republicæ, ac alterius præiudicio, & nocumento fiat. Alias enim peccabit non solum mortaliter (ex genere suo) sed etiam tenebitur ad restitutionem illi, qui ob ignaviam, seu indulgentiam Principis iniquè læsus est; iuxta dicta q. 2. dub. 5. n. 76. Atque ita sentiunt iidem post Caietanum V. *Iudex*, & Nauarrum in manuali cap. 23. & colligitur ex S. Gregorio, prout refertur in cap. *Summapere* II, q. 3.

39 Notandum II. Etsi à quibusdam plures casus numerentur, in quibus iudex inferior, potest à litera legis recedere, quam quos S. Thomas recensuit; attamen ad hos duos reuocari alios omnes, vt patet enumeratione eorundem, quos Salton cit. q. 60. a. 5. ex alijs n. 5. recenset. Primus est, quando lex aut simpliciter, aut ex circumstantia, in aliquo particulari casu est iniqua, iuxta S. Thomam tum hic q. 60. a. 5. tum in 1. 2. quæst. 96. art. 4. & 6.

Secundus, quando observatio legis in aliquo particulari casu aduersatur bono communi. Et rectè notat Aragonius, etiam quoad hoc esse discrimen aliquod inter principem & inferiorem iudicem, quod illi sufficiat huius rei probabilis coniectura, huic vero necessaria sit moraliter certa eiusdem rei cognitio; quia in dubio, superioris mandato & iudicio standum; & nec illic quidem à verbis legis potest recedere inconsulto Principe, nisi aut periculum adeo præsens sit, vt consulendi Principis non detur locus, aut certe iam aliunde de mente Legislatoris seu Principis constat, iuxta inferius dicenda.

40 Tertius casus. Quando prudenter & certo iudicatur Legislatoris intentionem non esse, vt lex hoc